

Nekrofilija i biofilija. Suočenje s etikom Petera Singera*

Ivan Koprek

Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu

Sažetak

Povijest svjedoči da su se strašne stvari zbile upravo pred kraj ovoga tisućljeća. Nikada nije nasilnom smrću umoreno toliko ljudi kao u ovom stoljeću. Nekrofilna bilanca civilizacije 20. stoljeća otkriva osipanje morala i etike. Kriza morala (o kojoj se danas na sva usta govori i više) nije samo u življenom nemoralu. U povijesti je uvijek bilo više ili manje prepoznatljivo prekoračivanje moralnih normi i žalovanje nad tim. Moral je danas već u krizi u ciničkom prizivanju morala. S pravom se određenim postupcima prigovara da su »nedostojni čovjeka«, zahtijeva se »dostojanstvena smrt« i zalaže se za život, ali je isto tako tužno da smo na mnogim područjima života svjedoci kako se »gazi« po ljudskom dostojanstvu i kako se omalovažava i prezire čovjekov život – zapravo život uopće. Autor se u ovoj studiji najprije suočava s etikom australskog filozofa i bioetičara Petera Singera, a potom upozorava na u njoj sadržanu nekonzistentnost, odnosno nekrofilnost.

Ključne riječi: eutanazija, konsekvencijalizam, ljudsko dostojanstvo, pobačaj, preferencijalni utilitarizam, pobačaj

Povijest svjedoči da su se strašne stvari zbile upravo pred kraj ovoga tisućljeća. Nikada nije nasilnom smrću umoreno toliko ljudi kao u ovom stoljeću. Nekrofilna bilanca civilizacije 20. stoljeća (170 milijuna ubijenih!) otkriva, među ostalim, osipanje morala i etike.

Kriza morala (o kojoj se danas na sva usta govori i više) nije samo u življenom nemoralu. U povijesti je uvijek bilo više ili manje prepoznatljivo prekoračivanje moralnih normi i žalovanje nad tim. Moral je danas već u krizi u ciničkom prizivanju morala. S pravom se određenim postupcima prigovara da su »nedostojni čovjeka«, zahtijeva se »dostojanstvena smrt« i zalaže se za život, ali je isto tako tužno da smo na mnogim područjima života svjedoci kako se »gazi« po ljudskom dostojanstvu i kako se omalovažava i prezire čovjekov život – zapravo život uopće. Može se steći dojam da misao o ljudskom dostojanstvu promatranom teoretski prolazi kroz razdoblje krize. U raspravi o toj temi Otfried Höffe je izrazio sumnju da *dignity of humanity*, izraz koji stoji u tekstovima OUN-a, danas vjerojatno više ne bi prošao.¹

Promotre li se izvodi Petera Singera, australskog filozofa, može se steći dojam da je Höffeova slutnja istinita. Namjera nam je u ovoj kratkoj studiji suočiti se s etičkim izvodima Petera Singera i upozoriti na u njima sadržane nekrofilne stavove.

* Rad je prezentiran na interdisciplinarnom znanstvenom kolokviju »Tijekovi i mijene mišljenja, svijeta i čovjeka«, Zagreb, 24. i 25. veljače 2000.

1 Usp. W. Kerber (Hrsg.), *Menschenrechte und kulturelle Identität*, München 1991., 99. Usp. također O. Höffe, *Ein transzendentaler Tausch: Zur Anthropologie der Menschenrechte u: Philosophisches Jahrbuch* (99) 1992., 8–17.

POLAZIŠTE I SASTAVNICE SINGEROVE ETIKE²

Činjenica je da Singer svoje temeljne praktično etičke postavke razvija kritizirajući deontološku etiku. Naime, svaka deontološka etika, primjerice ona koju je razradio I. Kant, prema Singeru, na kraju ostaje samo sustav idealnih pravila i zapovjedi koje su plemenite u teoriji, no neuporabive u praksi. Suprotno tome Singer zagovara teleološku ili konsekvencijalističku etiku. Ta etika kvalitetu djelovanja ne mjeri prema idealnim pravilima nego prema ciljevima. Takva je pozicija već klasične utilitariste, kao primjerice J. S. Milla i J. Benthama, navela na to da neko djelovanje označe ispravnim onda ako povećava sreću za sve – loše pak ako to ne čini.

Singer poriče svako shvaćanje etike u kontekstu bilo koje religije. Mogli bismo reći da je Singer protiv svake teističke etike u kojoj se drži da je neko djelovanje dobro onda kada je od Boga potvrđeno kao dobro. On zagovara koncept etike koji u moralnim odlukama pridaje važno mjestu umu. Što pod time Singer misli sâm objašnjava ako traži plauzibilni odgovor na pitanje što znači izreći moralni sud, raspravljati o etičkom pitanju ili živjeti prema mjerilima vrijednosti. Kako se razlikuju moralni od praktičnih sudova? Singer na to pitanje traži odgovor na pet razina:³

1. Život po moralnim mjerilima nije život koji slijedi određenu konvenciju nego tip djelovanja koje je povezano s pojmom obrane vlastitoga načina života ili s njezinim kvalitetnim opravdanjem.

2. Svi se pokušaji da se etičko djelovanje, odnosno njezina mjerila opravdaju ne mogu pokazati uvjerljivima. Prema Singeru ne može takvo racionalno opravdanje uspjeti ako se netko poziva samo na vlastiti egoizam ili vlastitu korist. O djelovanjima koja proizlaze iz vlastitih interesa mora se moći pokazati da su u skladu s načelima koja poživaju na široj etičkoj bazi, tj. da ih možemo opravdati.

3. Tim putem Singer dolazi do zahtjeva da umska etika zauzima na neki način univerzalna motrišta. Naime, sve se relevantne etike slažu u tome da je etika u bilo kojem smislu univerzalna. No, taj univerzalni zahtjev etičara za Singera ne uključuje zahtjev univerzalne valjanosti neke maksime djelovanja niti ikakav deontološki zahtjev, nego samo opisuje što u etičkom suđenju zapravo činimo.

4. Nepristrani promatrač ima, prema Singeru, zadaću objasniti koja djelovanja pred različitim mogućnostima imaju za sve najbolje posljedice. On mora nepristrano odvagati interese sudionika i treba odlučiti u smislu povlačenja bilance. Time Singer daje formulaciju nužnog gledišta univerzaliziranja počevši od utilitarističke pozicije. On, naime, kaže da ako prihvaćamo da moralni sudovi polaze od neke univerzalne točke gledišta u tome prihvaćamo da naši vlastiti interesi nisu važniji od interesa bilo

2 Usp. P. Singer, *Practical Ethics*, Cambridge 1979 (prvo izdanje, 1993. (drugo izdanje)); P. Singer, H. Kuhse, *Should the Baby Live?*, Oxford 1985.

3 Usp. T. Bastian – K. L. Rost, *Leben und sterben lassen. Zur Kritik der utilitaristischen Ethik Peter Singers*, u T. Bastian (Hrsg.), *Denken – schreiben – töten. Zur neuen Euthanasie-Diskussion*, Stuttgart 1990., 63–81; Usp. također E.-W. Böckenförde – R. Spaemann, *Menschenrechte und Menschenwürde. Historische Voraussetzungen – säkulare Gestalt – christliches Verständnis*, Stuttgart 1987; G. Haefner, *Aufgrund wovon kommt einem Menschen die Würde einer Person zu?*, u P. Ehlen (Hrsg.), *Der Mensch und seine Frage nach Absoluten*, München 1994; M. Lutz–Bachmann (Hrsg.), *Umstrittene Menschenwürde. Beiträge zur ethischen Debatte der Gegenwart*, Hildesheim 1994; L. Honnefelder – G. Rager (Hrsg.), *Ärztliches Urteilen und Handeln. Zur Grundlegung einer medizinischen Ethik*, Frankfurt–Leipzig 1994; W. Sosna, *Vom Mehrwert des Menschen. Eine Auseinandersetzung mit Peter Singers Anthropologie aus theologischer Sicht*, u *Lebendiges Zeugnis* (53) 1998., 287–297.

koga drugoga. S neutralne točke gledišta etičkog promatrača traži se da iskonski razlog valjanosti djelovanja na temelju osobnih interesa treba biti relativiziran u prilog odvagivanja općih interesa. Iz toga Singer izvlači široki zaključak da promatrač u svojoj odluci djelovanja mora birati i tijekom djelovanja koji *per saldo* za sve ima najbolje posljedice (konsekvence).

5. Prema tome, Singer se odlučio za utilitaristički konsekvencijalizam koji iz uvida u neporecivu perspektivu univerzaliziranja koja je etici kao takvoj vlastita, nikoga ne obvezuje. Singer objašnjava da taj uvid može biti uključen i u druge etike koje su u traženom smislu univerzalne, odnosno koje se u mnogim shvaćanjima poklapaju s utilitarizmom.

Singer, dakle, polazi od utilitarističkog načela koje kaže da je svaki pojedinačni čin moralno dobar onda ako maksimira užitek (a minimizira bol). Pojedinač kojem je upućena ta zapovijed ne smije držati višim svoj vlastiti užitek od užitka drugih. Budući da i životinje cijene užitek i pate u boli, užitek ljudi načelno se ne smije smatrati važnijim od onoga životinja. U tom smislu potrebno je reći: »*All animals – uključivo i animal rationale – are equal*«. Uopće nije odlučujuća razlika između ljudi i (drugih) životinja, nego samo pojedinačni doživljaj užitka i boli, koji je sa svoje strane u službi odgovarajuće potrebe, odnosno interesa. Razlog tome trebaju li se ljudi općenito promatrati etički povlaštenijim bićima od životinja, bio bi formalno u njihovoj većoj osjetljivosti na užitek i bol, radi njihove sposobnosti razvijanja novih interesa te sposobnosti doživljavanja užitka ili boli sjećanjem, odnosno njihovom anticipacijom. Ljudi koji te sposobnosti nisu razvili ili su ih izgubili, kao embriji ili bolesnici (recimo oboljeli od Alzheimerove bolesti), mogli bi se tako, *ceteris paribus*, naći na stupnju etičkih prava razine životinja. Singer ne preza od toga da povuče posljedice: ako su već pokusi *in vivo* potrebni za medicinski napredak, onda bi ih se prije trebalo provoditi na embrijima čiji je živčani sustav još nezreo, a ne na zreлом mladunčetu čimpanze, čija će smrt čitavoj obitelji čimpanzi prouzrokovati bol.⁴

Zabranu ubijanja nekoga individuuma samo zato što pripada vrsti *homo sapiens*, Singer odlučno odbija kao *specijesizam*. Nije, naime, moguće opravdati stav da nekom životu samo stoga dajemo prednost što kao živo biće pripada našoj vrsti.

Singer prebacuje zabranu ubijanja na područje ne čovjeka u smislu definicije vrste, nego na područje osobe pri čemu onaj tko izriče etički sud, individuima po vanjskoj deskripciji priznaje ili ne priznaje status osobe. Zabranu ubijanja osobe, Singer utemeljuje na – sa svojom racionalnošću, odnosno svojom samosvijesti povezanim dijahronim identitetom nekoga živoga bića u vremenu i s njegovim pokazujućim sposobnostima – da ima želje s obzirom na svoju vlastitu budućnost.⁵ Zabranu ubijanja osoba, Singer nadalje temelji na okolnosti da ubijanje bez pristanka ubijenoga kolidira s njegovim željama u budućnosti te da je tek stoga ono nelegitimno. Ubija li se puž ili dijete koje je živjelo samo jedan dan, ne brišemo želje te vrste jer su puževi i novorođenčad nesposobni imati takve želje. S tim argumentom Singer želi izmaći aporiji klasičnoga utilitarizma koji na temelju isključive orijentacije na načelo naslade ne može ponuditi izravni argument etički utemeljenog načela ubijanja. Singer zagovara »preferencijalni utilitarizam« koji rekurira na želje ili preferencije djelovanja

⁴ Usp. P. Singer, *All Animals are equal* (bilješka 13), 224; odnosno P. Singer, *Oslobođenje životinja*, Zagreb 1998., II.

⁵ Usp. I. Koprek, Treba li u bioetici govoriti o čovjeku ili o osobi?, u *Socijalna ekologija* 4 (1997), 393–400.

sudionika da bi tako prosudio etičku kvalitetu toga djelovanja. Prema preferencijalnom utilitarizmu pogrešno je svako ono djelovanje koje se protivi preferenciji bilo kojega bića, odnosno da ta preferencija ne bude izmirena suprotstavljenim preferencijama. U tom je smislu etički pogrešno ubiti osobu koja želi živjeti. Tu je već sustavno nejasno zašto Singer odbija onaj s utilitarističkim konsekvencijalizmom spojeni argument da žrtve nakon ubojstva nisu više tu da bi se žalile kako njihove preferencije nisu uzete u obzir.

Čini se da Singer odstupa od svoje stroge pozicije konsekvencijalističke etike kada govori o željama i interesima osoba pripisujući im stupanj nužnosti (bezuovjetnosti) ili neporeciva priznanja. On sâm prepoznaje nutarnje poteškoće koje su povezane s govorom o »pravu na život« ili o »respektiranju autonomije osobe« te u provodu poriče utilitaristički stav tih zahtjeva. No, on ne dolazi jednostavno do toga da ih treba zanemariti makar ih sâm iznutra filozofski više ne može utemeljiti. Naime, Singer uočuje da razlozi koji se tu pojavljuju moraju razoriti utilitarističke pretpostavke njegove etike. Ta očita nesigurnost njegove argumentacije ukazuje na temeljne probleme konzistencije Singerove prividno biofilne preferencijalno–utilitarističke pozicije.

Za Singera »osobe« nisu samo samosvjesni ljudi, nego i majmuni, kitovi i dupini, psi i mačke, svinje i medvjedi. Embriji i novorođenčad isključeni su iz statusa osobe i zabrane ubijanja kao i teški komatozni bolesnici ili duševno hendikepirani. Takve ubiti ili ne ubiti ostaje pitanje konsekvencijalističkog odvagivanja bilance naslade ili nenaslade. Životu takvih bića treba poreći pretpostavku »vrijednosti po sebi« (*intrinsic value*). Stoga tu vrijedi etička maksima gdje, uz brižno odvagivanje, život ubijenog bića ne sadrži nasladu te se u slučaju ubijanja takvoga bića ne događa izravna nepravda. Čak i pri ubijanju bića koja su sposobna za nasladu ne može se dogoditi nepravda kada se time daje mjesto drugom biću. Tako je moguće da se neko nesamosvjesno biće zamijeni drugim.

Na temelju tih premisa Singer unutarnjom nužnošću dolazi do nekrofilnih iskaza koji se odnose na aktivnu eutanaziju, dakle, ubijanja čovjeka i bez njegova pristanka. Singer razlikuje slobodnu i neslobodnu (aktivnu i pasivnu) eutanaziju. Prva se odnosi na »osobe« u Singerovu smislu, dakle na ljude koji u smislu samosvijesti mogu artikulirati izričiti zahtjev na dalji život ili na skončanje svojega života. Slučaj »neslobodne« eutanazije imamo onda kada neko ljudsko biće nije sposobno shvatiti odluku između života i smrti. To u biti vrijedi za svaki ljudski fetus i svako novorođenče, premda Singer izričito raspravlja samo problem hendikepirane dojenčadi ili teško bolesnih, unesrećenih, hendikepiranih staraca. Budući da takvima u Singera za status osobe nedostaje konstitutivna samosvijest, njihovom se životu prema tome ne treba pripisati »vrijednost po sebi«. Pitanje daljega života ili ubijanja takvih ljudi postaje problem ekonomskog odvagivanja naslada–nenaslada posljedice njihove rodbine i njima okolno društvo.

Singer stoga ističe da nijedno dojenče, svejedno je li hendikepirano ili nije, nema u istoj mjeri pravo na život kao bića koja su sposobna da sama sebe vide kao distinktni entiteti koji egzistiraju u vremenu. Budući da u normalnim okolnostima život nehendikepiranog dojenčeta ostaje pun naslade za životom, ne postavlja se etičko pitanje treba li ono ili ne treba biti ubijeno. Ubiti zdravo dojenče zabranjeno je zbog pretpostavke sreće života ali i zbog očekivanja njegovih roditelja. Naime, rođenje jednoga djeteta u pravilu je za roditelje sretan događaj. Stoga Singer zaključuje da postoji važan

razlog zašto se – općenito i normalno – ubijanje dojenčeta doživljava strašnim i to upravo u posljedici koju ono može ostaviti na roditelje.

Od toga (statistički normalnog) slučaja Singer razlikuje onaj u kojem je očito da je rođeno dijete nedonošče (hendikepirano). Gledamo li dijete po sebi, onda pred sobom imamo osjetilno biće koje nije ni racionalno niti samosvjesno. Budući da neka vrsta nije relevantna za njegov moralni status, moraju se i tu primijeniti načela prema kojima je pogrešno ubiti neljudsko živo biće koje je sposobno osjećati ali nije racionalno i samosvjesno. No, ako u očima objektivnoga promatrača njihov život priređuje više boli nego radosti, treba prosuditi hoće li ih se ostaviti na životu ili ne. Isto prema Singeru vrijedi za žrtve nesreća, komatozne bolesnike i one koji imaju nepopravljivu moždanu štetu za one koji su izgubili svoj status kao samosvjesne osobe. Posljedak takvoga načina promatranja koji klasificira utilitarističku naslada–nenaslada bilancu otkriva Singerov govor o tzv. »totalnom uvidu«.

Riječ je o nekoj vrsti etičkoga suda koji treba dati odgovor na pitanje o etički opravdanom ubijanju jednoga hendikepiranoga živoga bića čija bi smrt omogućila život ili razvijanje drugoga bića koje nije hendikepirano ili je to u manjoj mjeri. Ako smrt stradalog dojenčeta vodi do rođenja drugoga djeteta s boljim izgledima na sretan život, onda je cijeli zbroj sreće veći ako hendikepirano dojenče bude ubijeno. Gubitak sretnoga života za prvo dojenče treba odvagivati prema dobitku sretnijega života drugoga. Takav utilitaristički uvid naslada–nenaslada bilance za Singera se pokazuje ispravnim da se prvo dojenče ubije čak i onda ako je kod toga računa nejasno kojemu subjektu ili nositelju konačno treba u općem zbroju biti pripisan »gubitak« ili »dobitak« sreće. Budući da ne postoji kolektivni subjekt kao »čovječanstvo«, »opća naslada« ili »život«, čini se da je Singerov totalizirajući način promatranja, mjerjen prema vlastitim pretpostavkama, obilno smušen i nekonzistentan.

Svoj kriterij prosuđivanja Singer pokušava plauzibilizirati ukazujući da ona u industrijskim zemljama »općenita praksa« amniocenteze za prva tri mjeseca trudnoće s mogućnošću pobačaja u slučaju tzv. velikih i neizlječivih šteta fetusa, uvjetuje sasvim točan argument odvagivanja naslada–nenaslada očekivanja dvaju individuuma, jednoga nastaloga i jednoga mogućega. Tko, prema Singeru, pobacuje oštećeni fetus s nakanom da dobije drugo dijete koje ne bi trebalo biti oštećeno, očito sam fetus gleda kao zamjenjiv i nadoknadiv. Od te analogije između dva načina promatranja, Singer pokušava steći kapital za tezu da i novorođenu dojenčad treba promatrati načelno nadomjestivima. Ako bi se hendikepiranu novorođenčad sve do otprilike tjedan dana ili mjesec dana promatralo ne kao živa bića koja imaju pravo na život onda bismo naše odluke mogli temeljiti razlozima širega znanja o stanju djeteta nego što je to prije rođenja i moguće.

Zasigurno Singeru nije samo veća egzaktnost dijagnoze argument za opravdanost ubijanja novorođenčadi nego i u industrijskim zemljama uvriježena praksa da se u sumnji nagovori ženu na pobačaj iako on u potpunosti nije dijagnostički utemeljen. Taj bi se problem mogao otkloniti tako da žena čeka do poroda prije nego donese odluku za ili protiv života svojega djeteta. Ako bi se vremenska točka odluke promijenila onda bi broj života koji se uništavaju mogao već jednim udarcem napola biti reduciran.

Predstavljeni Singerov prijedlog preferencijalno–utilitarističke etike između biofilije i nekrofilije izaziva pitanja i kritiku. Ovdje nam nije moguće osvrnuti se na sve njegove problematične točke. Ograničit ćemo se na neke vidike koje se tiču prikaza njegove etike, koja, kako smo vidjeli, želi zaobići govor o čovjekovom dostojanstvu.

KRITIKA SINGEROVE ETIKE

Kao što smo primjetili etički način promatranja u Singera traži gledište neutralnog i univerzalnog promatrača koji je spreman staviti na stranu svoje vlastite partikularne interese djelovanja. Singerova etika čini se da ima pred očima model suca, terapeuta ili liječnika koji neposredno nije upleten u odnose djelovanja. Kao mjerilo za etičko prosuđivanje takvom promatraču služi pitanje o *per saldo* najboljim posljedicama za sve sudionike. Ono što treba u pojedinom slučaju razumjeti pod najboljim posljedicama, Singer objašnjava uz pomoć dvaju kriterija: po kriteriju naslada–nenaslada bilance klasičnoga utilitarizma, odnosno uzimanjem u obzir tzv. osobnih preferencija.

Želi se protiv takvog koncepta etike zaniijekati da je Singer sa svojim preferencijalnim utilitarizmom predstavio konzistentni koncept etičke prosudbe posljedica djelovanja. Upada, naime, u oči da se uvažavanje preferenci osoba ne može integrirati u stav konsekvencijalističke etike koja u obzir uzima samo posljedice djelovanja, ali ne i pretpostavljena načela ili intencije djelovanja djelatelja. To dovodi, kako smo vidjeli, do one čudne neodlučnosti u Singerovoj argumentaciji da s jedne strane uvažava preferencije osoba kao etički relevantne, s druge se pak strane ne može razumjeti da se osobama prizna pravo na priznanje njihovih želja ili u najmanju ruku respekt pred njihovom autonomijom. Jači utok na etičke postavke autonomije zabranjuje okvir konsekvencijalizma koji je Singer odabrao.

Drugo, Singer ne može učiniti plauzibilnim da njegov preferencijalni utilitarizam zaista zastupa dva samostalna kriterija prosudbe posljedica djelovanja. On uvođenjem preferencije argumenta polazi od toga da su dovoljne puke želje neke osobe da budu temelj etičke ispravnosti ili neispravnosti nekoga djelovanja, uz pretpostavku da se ne sprečavaju druge preference. Kako treba etičar odlučiti u slučaju kada postoje divergirajuće ili međusobno isključive preference? Očito mora u takvom konfliktnom slučaju, koji je etički gledano ozbiljan slučaj, rekurirati na prvi kriterij utilitarističke naslada–nenaslada posljedične bilance u objektivističkom odmaku od iskazanih preferenci ili nakana sudionika. To znači da drugi kriterij preferencije–uviđanja nije ništa drugo do nadopuna utilitarističkog konsekvencijalizma koji u konfliktnom slučaju gubi svoju samostojnost i uvodi se po potrebi samo kao nevezano *fair–play* pravilo. U Singera stoga ne može biti riječi o dva samostalna etička kriterija prosuđivanja.

Treće, treba zapaziti i to da ono od etičara očekivano preferencijalno promatranje samo nije sposobno utemeljiti sadržajnu punu maksimu djelovanja te neko djelovanje objasniti kao obvezujuće odnosno zabranjavajuće. Uzimanje u obzir izričitih preferencija ne utemeljuje djelovanje kao etički ispravno. Normativno relevantno ne može želja jedne u kontekst djelovanja uključene osobe već stoga biti nešto relevantno jer ona u Singera ne priznaje nikakvu autonomiju ili nepovredivost. Stoga normativno relevantno u Singera nije ni preferencijalni obzir koji u konfliktnom slučaju mora biti uključen u stvar. Jedini valjani razlog za etički sud, kao ispravan, ostaje puka utilitaristička maksima prema kojoj naslada treba biti uvećavana a nenaslada izbjegavana. Na nejasne metafizičke implikacije te nasladne bilance već smo prije ukazali. S obzirom na tradicionalno utilitarističko shvaćanje da bezbolna smrt sa sobom ne povlači efekt minimaliziranja u općoj bilanci. Tako postaje jasno da preko naslada–nenaslada–bilanca zabranu ubijanja čovjeka etički u svojoj biti nije moguće utemeljiti. O normativno sadržajnom utemeljenju zabrane ubijanja »osobe«, za koje misli Singer da ju je za

razliku prema klasičnom utilitarizmu objasnio, ne može u okviru njegova preferencijalnog utilitarizma biti govora.

S pretpostavkom preferencijalnog motrenja čini se da je Singerova etika ušla u blizinu neutilitarističkih etika koje, kako reče Kant, žele poći od samoiskustva slobode. Ipak ispitivanje argumenata u Singera pokazuje suprotnost. Stoga kao četvrto treba ukazati na to da Singerovo preuzimanje pojmova racionalnost i samosvijest ne služi tome da se obrazloži temelj razloga normi iz samoiskustva slobodno i komunikativno djelujućeg individuuma, nego da se deskriptivno pripisuju vlastitosti određenoga živoga bića. Iz činjeničnog posjeda tih vlastitosti, Singer izvodi opravdanje za etički traženo ponašanje prema nositelju tih vlastitosti. U takvoj etičkoj argumentaciji treba prepoznati neku vrstu »naturalističke pogreške«. Prigovor specijecizma koji Singer upućuje drugima vraća se u modificiranom obliku na njegov vlastiti koncept.

Ne može se, kao peto, previdjeti ni to da Singerov pojam osobe ostaje u horizontu ontologije i nije usmjeren na praktično iskustvo osobe kao iskustvo slobode, subjektiviteta ili samociljnosti čovjeka. Stoga njegova etika ne može otkriti razlog valjanosti čudorednih sudova u etičkom subjektu ali i njegovu slobodu. Čak i objektivistički koncept osobe koji se predstavlja kao otvaranje jedne nove biološke vrste »između« i »preko« poznatih vrsta ima očitu pojamovnu manjkavost. Naime, dok Singer za pojam osobe deskriptivno uvažava aktivnu uporabu racionalnosti i samosvijesti, Boecije govori na čemu se temelji klasični pojam osobe ontološke tradicije, govori preciznije o osobi kao *naturae rationabilis individua substantia*⁶, dakle, o individualnoj supstanciji razumski obdarene naravi. Važno je za Boecija i tradiciju da je ta obdarenost umom, dakle moć ili mogućnost uma, a da ne misli njegov aktualni provod ili realizaciju onoga što osobu čini osobom. Zbog neuvažavanja te razlike Singer misli da je opravdano fetuse ili dojenčad u deskriptivnoj perspektivi izjednačiti s puževima.⁷

U svakom slučaju Singer potcjenjuje, a potom i odbacuje argument »svetosti« ljudskoga života. Zacijelo moramo filozofski pokazati da religiozni kontekst otkrića toga načela nije teoretski dovoljan da bi etički u sekulariziranom društvu bio uvjerljiv. Ipak, ne možemo ni previdjeti da se tu onaj za zapadnu civilizaciju normativni uvid u načelnu jednakost ljudi, povijesno najprije općenito artikulira neovisno o podrijetlu, spolu ili naciji, starosti ili posjedu, na što se još Singerova »praktična etika« nadovezuje. Uvidom u to što Singer naziva »svetost« ljudskoga života bilo je povezano i etičko priznavanje samoodređenja ili autonomija čovjeka, solidarnost ili načelo pravednosti kao i misao da čovjeku kao takvom pripada »dostojanstvo« koje se primarno artikulira u praktičnom čovjekovu samoiskustvu kao cilju za sebe. Očito Singerova etika ne želi i ne može utemeljiti ta za novovjekovnu raspravu odlučujuća načela.

Napokon u svojoj polemici Singer previđa da gotovo sva filozofska etika novoga vijeka mora biti čitana kao pokušaj da se ti intuitivno plauzibilni i etički nezaobilazni uvidi umski utemelje i upravo tako prihvate u njihovoj univerzalnoj vrijednosti. Kako je postalo jasno, zabrana ubijanja bilo čovjeka bilo osobe nije kod Singera utemeljena ni klasično utilitaristički niti preferencijalno utilitaristički. To i ne čudi ako se shvati da zabrana ubijanja čovjeka, da bi filozofski bila uvjerljiva, treba (u slučaju govora o životu čovjeka) normativno obrazloženje prava na život koje proizlazi iz praktičnoga

6 Boetius, *Contra Eutychen et Nestorium*, London 1976., 84.

7 Usp. I. Koprek, Treba li u bioetici govoriti o čovjeku ili o osobi?, u *Socijalna ekologija* 4 (1997), 393–400.

čovjekova samoiskustva kao sloboda i priznanje svojega identiteta kao autonomno djelujuće osobe.

U onoj mjeri u kojoj Singer u svojoj etici te uvide filozofski ne prepoznaje i ne priznaje, zaslužuje prigovor da njegova etika nije samo nekonzistentna i pogrešna nego da istodobno gubi iz vida temeljno, praktično relevantno određenje čovjeka te da je stoga – u društvenom kontekstu djelovanja – nekrofilna, odnosno da pridonosi ugrožavanju čovjekova »dostojanstva«.⁸

LITERATURA:

- Bastian, T. (Hrsg.). (1990). **Denken – schreiben – töten. Zur neuen Euthanasie-Diskussion.** Stuttgart.
- Höffe, O. (1992). Ein transzendentaler Tausch: Zur Anthropologie der Menschenrechte. U: **Philosophisches Jahrbuch**, (99):8-17.
- Honnefelder, L. (Hrsg.). (1994). **Die philosophische Frage nach der Einheit des Menschen.** Paderborn.
- Honnefelder, L., Rager, G. (Hrsg.). (1994). **Ärztliches Urteilen und andeln. Zur Grundlegung einer medizinischen Ethik.** Frankfurt-Leipzig.
- Kerber, W. (Hrsg.). **Menschenrechte und kulturelle Identität.** München.
- Koprek, I. (1997). Treba li u bioetici govoriti o čovjeku ili o osobi?. **Socijalna ekologija**, 6(4):393-400.
- Lutz-Bachmann, M. (Hrsg.). (1994). **Umstrittene Menschenwürde. Beiträge zur ethischen Debatte der Gegenwart.** Hildesheim.
- Singer, P. (1979). **Practical Ethics.** Cambridge, (prvo izdanje).
- Singer, P., Kuhse, H. (1985). **Should the Baby Live?.** Oxford.
- Singer, P. (1998). **Oslobođenje životinja.** Zagreb.
- Sosna, W. (1998). Vom Mehrwert des Menschen. Eine Auseinandersetzung mit Peter Singers Anthropologie aus theologischer Sicht. **Lebendiges Zeugnis**, (53):287-297.

⁸ Usp. o tome G. Haefner, Die Einheit des Menschen: Person und Natur, u L. Honnefelder (Hrsg.), *Die philosophische Frage nach der Einheit des Menschen*, Paderborn 1994.

NECROPHILIA AND BIOPHILIA. CONFRONTING THE ETHICS BY PETER SINGER

Ivan Koprek

Faculty of Philosophy of S. I., Zagreb

Summary

The history shows that horrible things have happened just at the end of this millenium. There have never been so many people killed as it has been the case in this century. The necrophilic balance of the 20th century civilization reveals a derision of moral and ethics. The moral crisis (on which there are many discussions today) does not reflect itself only in an immoral living. In the history it has been always more or less possible to discern transgressions of moral norms and compassion caused by these transgressions. The very fact of cynical referring to moral indicates a moral crisis. With good reason some acts are criticized as "beneath one's dignity", there are demands for a "dignified death". There are many pro-life initiatives, but it is also very sad that we are witnessing in many areas of life that man's dignity is being "trodden", and human life – actually life in general – slighted and scorned. The author first confronts the ethics by the Australian philosopher and bioethician Peter Singer, and then points out at its inconsistency, i.e. necrophilia.

Key words: *abortion, consequentialism, euthanasia, human dignity, preferential utilitarianism, utilitarianism*

NEKROPHILIE UND BIOPHILIE. EINE AUSEINANDERSETZUNG MIT DER ETHIK PETER SINGERS

Ivan Koprek

Philosophische Fakultät des Jesuitenordens, Zagreb

Zusammenfassung

Die Geschichte zeigt, daß gerade vor dem Ende dieses Jahrtausends schreckliche Ereignisse passiert sind. In keinem anderen Jahrhundert starben so viele Menschen eines gewaltsamen Todes. Die nekrophile Bilanz der Zivilisation des 20. Jahrhunderts verweist auf den Zerfall von Moral und Ethik. Die Krise der Moral (von der heute viel geredet wird) besteht nicht nur in einem unsittlichen Leben. In der Geschichte war es immer schon erkennbar, wenn es um die Überschreitung moralischer Normen und die daraus resultierende Trauer ging. Die Krise der Moral heute äußert sich schon darin, daß man sich zynisch auf die Moral bezieht. Mit Recht werden bestimmte Taten als "menschenunwürdig" abgetan, es wird nach einem "würdigen Tod" verlangt, und man setzt sich für das Leben ein. Es ist aber auch traurig, daß wir auf mehreren Gebieten beobachten können, wie die Menschenwürde zertreten und das menschliche Leben sowie das Leben überhaupt mißachtet wird. Der Autor setzt sich in dieser Studie mit der vom australischen Philosophen und Bioethiker Peter Singer entworfenen Ethik auseinander und weist auf ihre Inkonsistenz beziehungsweise Nekrophilie hin.

Grundausdrücke: *Abtreibung, Konsequenzialismus, Menschenwürde, präferenzialer Utilitarismus, Sterbehilfe*